

## **Diskuse o Rádlovi**

**Ladislav Hejdánek – Milena Šimsová – Jan Šimsa**

- ◆ diskuse, česky, vznik: nedatováno, asi 80. léta
- ◆ discussion, Czech, origin: nedatováno, asi 80. léta

## Diskuse o Rádlovi [1980]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1 [první minuta z kazety bohužel smazána, je ale na starším přepisu]\_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...pravidelně navštěvovat kromě jiných přednášek a seminářů Patočkovy semináře v Břehové ulici, kde se četla *Phénoménologie de l'esprit* a jiné texty, také Husserlovy *Logische Untersuchungen*. Měl jsem to štěstí, že jako nejmladší, již v prvním roce studia na filosofické fakultě, jsem byl Patočkou přizván na jeho soukromý seminář, který se většinou konal v jeho bytě v Břevnově. Četl se tam malý, ale hutný spisek Martina Heideggera *Vom Wesen der Wahrheit* a pro mě to tehdy byla španělská vesnice. Ze začátku jsem trochu rozuměl a pak jsem ztrácel schopnost sledovat diskuse, ale všechny začátky jsou těžké.

Potom v 50. letech a 60. – no, v 50. letech zejména – byla situace v jistém smyslu podobná jako dnes, jako v posledním desetiletí. Filosofie byla velmi redukována na filosofické fakultě prakticky jenom na marxismus a ani úroveň této marxistické filosofie nebyla vždycky nejlepší. Tehdy vlastně Patočka, a jistě nebyl sám, začal nejdříve s nepravidelnými a potom i s relativně pravidelnými kroužky, kde se probíraly různé texty. Velmi často, nejčastěji referoval on sám o své četbě a někdy také referovali jiní mladší a bývala diskuse.

Tohle vlastně trvalo až do začátku 60. let, kdy se ukázala jistá možnost veřejných seminářů, i když to nebyla možnost nějak skutečně pronikavá nebo opravdu světoborná, tak přece jenom něco bylo možné. V roce 1961 zahájil ekumenický seminář v Jirchářích pod střechou Komenského teologické fakulty a pod osobním deštníkem Hromádkovým a dva roky potom zahájil profesor Machovec, tehdy ještě docent Machovec, filosofický seminář dialogu mezi marxisty a křesťany. To bylo přímo na fakultě. Oba semináře byly relativně hojně navštěvovány, přicházely tam desítky zájemců, někdy se počet přítomných blížil stovce a několikrát ji i překročil.

Tohle ovšem skončilo brzy po intervenci v roce 1968. Jirchářský seminář nebyl obnoven, když na Komenského fakultě převzal úřad děkana profesor Dobiáš, a na filosofické fakultě, když byl vyloučen ze strany i z university profesor Machovec. No a nastalo druhé období, při kterém došlo k jakémusi potlačení filosofických aktivit tohoto druhu a bylo nutno zase sáhnout k již osvědčenému prostředku soukromých seminářů v soukromých bytech. Patočka pokračoval tímto způsobem sám, a to tím spíš, že byl také zbaven možnosti působit na fakultě, a my ostatní, jeho odchovanci, žáci, jsme to podle svých možností dělali také. Já sám jsem měl řadu seminářů již od 70. let, nejenom pro zájemce filosofické, ale také třeba pro studenty teologie, kteří se domnívali, že se nemohou dozvědět od svých profesorů nic podstatného o filosofii a chtěli se tedy nějakým způsobem pokusit získat informace a úvod, uvedení do filosofie jinde.

Tak tohle je ta prehistorie. No a s počátkem Charty v roce 1977 velmi brzo došlo k interním diskusím o možnosti jakéhosi svépomocného vyučování, vzdělávání v celé řadě oborů. První plány byly poněkud nadnesené a nerealistické. Ukázalo se, že vlastně v té době nebyly skutečné podmínky, reálné podmínky pro zahájení nějaké náhradní formy vysokoškolského vzdělávání v jiných oborech než právě ve filosofii. Jiný hlas: Hele, tak od toho Pince. Podívej se, ten Pinc tam má dvě takové věci, který mě teda velice zarazily. On tam začíná rozvádět takovou myšlenku, že je zvláštní ten vztah Rádla k Masarykovi a že to právě se tam teďka pokouší doložit v souvislosti s tou nenominací a že vlastně prostě Rádl neuvedl Masaryka [nesrozumitelné] a že vlastně je to takové zvláštní, že Rádl nebyl jmenován tedy řádným profesorem na filosofické fakultě a jestli tam prostě nedošlo, nebo myslí si, že došlo, ze strany Masarykovy k nějakému pominutí Rádla.

Hejdánek: O tom jsme tady mluvili, já jsem říkal, že to je blbost, že právě to nebyla záležitost Masarykova, Masaryk do toho jako prezident neměl už co kecat a že to zablokoval Krejčí, to jsem mu tady výslovně řekl, co já aspoň vím, že prostě Krejčí tam chtěl dostat pozitivisty a Rádla, i když si do značné míry vážil jako odborníka, tak s ním zásadně nesouhlasil v jeho...

Jiný hlas: Mně to taky připadá zajímavý, a mně tam připadá i jiná věc, která se mi zdá velice

pravděpodobná. Mně tam ta progrese, že přeci jen Rádl příznám, takže že Masaryk tam nejenže tedy žádný příspěvek, ale že ani on prostě nesložil Rádlovi nebo tak, že prostě s ním Masaryk nikdy jako Rádla...

Hejdánek: No, já nevím o žádném místě, kde by Masaryk něco pozitivního o Rádlovi řekl nebo napsal, dokonce z doby předválečné. Jestliže to nedělal před válkou, tak jako prezident to jistě nemohl začít dělat. Že nenapsal, jednak uvažme jeho věk a zadruhé Masaryk přece strašně opatrně zacházel s tou prezidentskou funkcí, aby ji nestrkal do takových věcí. Když takřka prostě přežít nemohl toho Pekaře, tak pod šifrou napsal polemiku s Pekařem. A to jistě jenom proto, že nechtěl do toho, jak by tam řekl své jméno, tak v tu ránu by prostě celá ta autorita prezidentská v tom byla přítomná, čili on chtěl jenom ty věcné argumenty. Že tam nepřispěl, to bych chápal dost, skoro by to bylo až nefér, kdyby to udělal. No a pravda je ovšem, mě to nikdy nenapadlo, že by nějaký takovýhle napětí tam bylo, ale pravda je, že Rádl se choval tak trochu jako *enfant terrible* a že hold lidi jsou takoví, že když mají kolem sebe spoustu takových těch tatíčkových pochlebňáků, no tak že to nějak nemají tendenci dávat přednost hlavně hlasům kritickým. No a Rádl napsal mnoho vřelých řádek o Masarykovi, ale taky mnoho neobvykle kritických. Toho je víc, ale například co napsal o Masarykovi ve *Válce Čechů s Němci*. No tam v *Dějínách filosofie* prakticky to je nic. S podivem, jak tam prostě to jedna prázdno vylezlo.

Jiný hlas: A v tom Durantovi o tom Durandovi je to takový docela pozitivní.

Hejdánek: Ano, to je asi největší jeho příspěvek, ale já nevím, jestli to máte v paměti, to je taky jedna z těch knížek, nemůžu ji vytáhnout, poněvadž ji má ten chlap. Ta *Válka Čechů s Němci*, tam je teda tak ostrá, příkrá kritika Masarykova pojetí národa, národnosti, celého programu jeho formulací už jako prezidentských, celé koncepce republiky, toho čechoslovakismu a tak dále. To muselo jít Masarykovi nutně na nervy. Jiné to je daleko později.

Pinc z toho hned vyvozoval, že Rádl tyhlety kritický věci napsal, protože byl dožraný, že se nestal tím profesorem na filosofické fakultě. On to vykládá tak trapně psychologicky, že myslím, že to je pod úrovní vůbec se s ním nějak obírat. Já to nečetl, jen co tady říkal. Ovšem já si myslel, že mě chce vyprovokovat, to mě nenapadlo, že to tam takhle píše tyhle blbosti, co tady říkal. Ale já jsem mu je ihned vyvracel, říkal jsem, že to nepovažuji za...

Ještě mě napadá jedna věc, že mohla sehrát určitou roli v tom, ale to jenom hledám argumenty pro protivníka eventuálního, mohla paní Rádlová sehrát určitou roli, poněvadž ta byla od začátku až do konce proti tomu, aby se Rádl orientoval na tu filosofii. A ještě když jsme tam tenkrát za ní byli, já nevím, jestli jsi byl taky u toho zrovna, nebo my jsme tam byli několikrát a s tebou dvakrát myslím.

Jiný hlas: Já tam jednou byl s Pavlem Andraským, který to vyloženě zapracoval do té své práce. To bylo pojetí teda velmi vyhrčené tím, že ona vůbec nevzala na vědomí a líčila vůbec, jako kdyby nebyl filosof, jako kdyby byl přírodovědec, který se jaksí ke svému neštěstí obíral politickými otázkami a chodil do nějakých ubohých sociálně demokratických schůzí, chodil přednášet. Bylo to tedy hrozné.

Hejdánek: No, když jsme tam byli my, tak to dokonce formulovala tak, že to byl jeho největší životní omyl, že té biologie nechal.

Jiný hlas: A že u ní to ještě bylo takové, ona nám to přiblížila tím, že je dcera lesníka a že si ho hrozně považovala a že se obírá přírodou, jako ve smyslu teda živou přírodou. A že ta politika, kterou začal dělat potom po válce, že ho vedla do všelijakých kontroverzí, že z toho nic nebylo a že ztratil spoustu času s těma... že se mohl věnovat pořád vědecké práci. A mě tam úplně mátlo i u toho Charvát-Andělského, že když jsme se ho pořád ptali, že dříve byl na tom filosofickém kongresu a tak dále, a to ona vůbec nějak ani nevěděla, nebo zapomněla, ty pozdější věci nějak nevěděla. Naopak tam pak vznesla takovou osobní stížnost na svého muže, že jí ty věci ani neříkal, zatímco ze začátku spolupracovali. Že už všechno řekl.

Hejdánek: Ano, tohle by mohlo sehrát určitou roli v tom, že třeba Rádl, když se někde blížila nějaká výhybka, tak neudělal radikálně jednoznačně krok směrem k té filosofické fakultě. Že neměl tu podporu doma, teď se mu nechtělo proti té náladě na fakultě i mezi těmi mladými filosofy nějak zvlášť... prostě že rezignoval. Že neudělal všechno, co bylo v jeho možnostech, aby se na tu fakultu dostal filosofickou. To

bych ještě tak maximálně připustil. Že se tam prostě necpal a že nechal rozhodovat jiné, a to pak samozřejmě dopadlo tak, jak to dopadlo.

V žádném případě nelze dokumentovat, to by se o tom vědělo, že by došlo k nějakému sporu nebo tak, že by se to ventilovalo někde, což se stalo v jiných případech a psalo se o tom, komentovalo se to. Takže tady to spíš bylo latentní, utajené.

Jiný hlas: Tady ještě k tomuhle, když jsem to mamince kousek o tom četla, maminka se taky velice zarazila a říká, že ji to taky nenapadlo, ale že je to fakt, že paní Masaryková během války k Rádlům chodila na ty vědecké hodiny, ale pak že nikdy neslyšela o tom, že by Masaryk k Rádlům přišel na návštěvu, ačkoli do Rádlůva pražského bytu chodili. Je to v *Zápisníku* v podstatě.

Takže ji to samotnou zarazila a říká, že ji to nikdy nenapadlo, že by na tom něco bylo zvláštního nebo divného. No v padesátých letech určitě.

No, on tam ten Pinc taky má, že Rádl nechodil na pátečníky.

Hejdánek: Je to dokumentované?

Jiný hlas: Na to maminka právě řekla, že by ho tam v životě nenašla. A potom uvedla ještě jeden konkrétní úvoz, říká, že Rádl byl skutečně křehkého zdraví a že si velice své síly šetřil, že například nikdy, když byla jakákoliv schůze, debata ve Filosofické jednotě nebo v Realistickém klubu, kdekoli měli cokoli, tak o půl desáté se sebral a šel, i když byl třeba uprostřed hovoru. O půl desáté šel. Že velice přísně dodržoval takový osobní řád studijní a životosprávu, a že by ho na pátečníky nedostali.

Ještě měla takový vzkaz zpět z Filosofické jednoty, kde byl jednou za zázrak. Po diskusi tam bylo uzavřeno, že tam nějak debatovali, on byl předseda a říkal: „Tak už běžte.“ A když on pak šel, tak šel i on z vás. O těch pátečnících je to složitější, skutečně tam nepatřil, nebyl by ani pozván, ani by tam nešel.

Tady je pravda, co říkal Ladislav, když se na to v paměti podívá... v tom se to dokumentovalo, muselo by se to nějak ověřit.

Hejdánek: Totiž mám v paměti někde zasuté, že tam přece jenom tu a tam nebo jednou aspoň nebo dvakrát, že tam byl Rádl. Je dost možné, že při nějaké veřejné diskusi, do níž zasáhl, že ho někdo přemluvil, Čapka, aby se přemohl a pozval i ty jiné. Jinak by se to muselo někde vyhledat, ale já mám dojem, že by se to muselo skutečně nějak prokázat, že tam nikdy nebyl. Že tam nechodil, to jo, ale...

A co se týče tamtoho Čapka, zřejmě víte, že je to od Čapka o tom Pincovi, a byl to Rádl... To je ze *Zápisníku*? Srovnání s Nejedlým. Bylo by hrozně se probudit někde a zjistit, že nám vládne Rádl. Ale ještě daleko horší by bylo, nebo obráceně. To bych mohl najít.

Jiný hlas: Tak já myslím, že bychom tohle mohli nechat. Teď druhá věc, ten Pinc vykládá, že u Rádla došlo k obratu po té cestě kolem světa. V čemž já jsem si přečetla Rádlůvu vzpomínku, starší syn tam to heslo Rádl a starší syn se tam zcela jasně považuje za takový nějaký zásadní mezník pro 1917. A ještě v poznámkách, které potom psal ve *Vězeňském sešitě* v jedenačtyřicátém roce, tak vždycky znovu tam uvádí jako základní věc přednášky, které měl na sklonku války o národu, rase, národnosti. A vždycky z toho vychází jako z takového základního zlomu.

Hejdánek: K tomu má Rádl sám komentář v *Československém národě* v *Křesťanské revui*. Tam sám on říká, že pro něj životně důležitý myšlenkový obrat byl, když si přečetl tu knížku o genialitě nebo o geniích. Od té doby tam má taky to slavné místo, v naší rodině slavné, jak když se narodí děti v rodině, tak jak všichni koukají, jaká je to nádhera plná malých zázraků, jak ty děti jsou chytré a každý už začne přemýšlet, jaké génie bude mít, a potom jak je rád, když z toho aspoň normální děti vylezou. Tak to tam je taky. Ale konkrétně do jisté míry by to mohlo... já nevím, tenhle vyšel asi později, mám ten výtah až někdy ve dvacátých letech, ne? To bych už nevěděl. V případě, že je to dřívější, že to četl možná právě v té době nebo krátce potom, tak by se to mohlo ještě skloubit dohromady. Má to v Plecháčovi v těch pokračujících tematických citátech. Jsou v řadě bibliografických děl v tom Plecháčovi. Tak to já neznám. A taky to má 1917. No, tak to by mohlo být.

Jiný hlas: Ale mně se tam hrozně líbí, že on tam v tom principu toho, jestli jsou ty změny tak velké, jestli na tomto místě má tak rád tu vlastní bilanci toho předvědeckého bádání a jeho mezí. Že si prostě v tom

uvědomil, že určitý způsob předvědeckého bádání nemůže vést dále. A protože se potom pokusil vyložit ty věci, nemá tam, jakože by to byl obrat, ale má to jako prohloubení toho pochopení, které už se mu já nevím v čem otevíralo. Když ten *Odin* tam zřejmě na něho udělal takový dojem, že si dal takovou práci, ten *Odin* a ti ve Francii nebo ještě jinde, kdy si udělal mapku, kde prostě se kdo narodil, a zjistil, že se ti geniální lidi rodili v určité té oblasti. A tak on to prostudoval a zjistil, že tam bývalo vynikající školství a kláštery a tak dále během staletí, a že to není dáno přírodou, přírodním nadáním, krajinou nebo povahou nebo jinou zdatností, ale že to je tradice duchovní.

Hejdánek: A to je snad i v té úvaze v *Křesťanské revui* tohle?

Jiný hlas: To já si přesně nevybavuju, ale určitě to tam je. Ta myšlenka tam je. Jestli ty details, že si to prostudoval takhle, to už si nevzpomínám. Je to na pokračování, já nevím, jestli nadvakrát nebo natřikrát, to je v *Křesťanské revui*, je to dost dlouhá věc, jmenuje se to *Československý národ*. A asi je to takový nejspolehlivější doklad, že Rádl sám si myslel, soudil, že tohle pronikavě změnilo jeho způsob myšlení.

Jiný hlas: Jaroslav Šimsa v tom *Slovníku Masarykově* uvádí, tam dost místa věnuje vypisování jednak bibliografie Rádlovy, co napsal před první válkou a jak ty myšlenky se tam už objevovaly, tomu je věnováno hodně místa. A potom tam dál píše, že vlastně po té první válce vypsát Rádlovu filosofii by znamenalo vypsát jeho veřejné působení, jaksi vystopovat ty etapy. A víceméně asi z nedostatku místa nebo také z pocitu, že by to musel nějak dokumentovat, tak to neudělal, bohužel.

Mně teda, já jsem, když jsem toho Pince otevřela, tak jsem to začala číst, protože jsem si myslela, že ten Pinc tohle udělá podle těch zpráv, co matka říkala, že on to teď studuje a tak dále. Načež Pinc tam má řadu takových postřehů, některé se mi zdály docela chytré a u některých se mi zdálo, že to už je úplně vedle, ale tohle teda vůbec neudělal. Udělal to vůbec někdy někdo?

Hejdánek: Nevím, já myslím, že...

Jiný hlas: Ta Uhlíková se tím obírala.

Hejdánek: No jo, ale taková pořádná práce v tomhle směru nikdy udělána nebyla.

Jiný hlas: Prosím tě, a taková práce, jaká je tvoje práce? Já jsem ji nikdy nečet.

Hejdánek: Ty jsi ji nečet?

Jiný hlas: Já nevím, kdy to začal publikovat.

Jiný hlas: No a co si o tom myslíš? Je to opravdu nutné k tomuhle to udělat, nebo to není?

Hejdánek: No podívej se, nutné je to v každém případě, protože je to skandál, že náš největší filosof není zdokumentovaný tímto způsobem solidně. A že teď tady je možnost, aby každý si toho Rádla vykládal, jak chce.

Jiný hlas: Jak tomu zamezíš, aby si to nevykládal každý, jak chce?

Hejdánek: Především, že někdo se do toho pustí a udělá o tom pořádnou studii, takže to všechno ostatní je smetené ze stolu. To je jediná možnost. Postavit proti tomu jiné pojetí, no dobrá, ale tu práci udělat. To je ta základní věc, jinak to nepůjde.

Když se dějí takové věci, že lidé, kteří to prožívali, jako je Václav Černý, napíše tu hrůzostrašnou věc, že Masaryk v podstatě je ve svém pojetí určený *Herderem* a touto linií, a k tomu říká: „A Rádl, to je jenom jeho žák, který ho vykládá.“ No tak když takovouto věc Václav Černý řekne, což mě rozdráždilo víc než za posledních deset let cokoli jiného, no tak co v téhle situaci se dá dělat? Přece nemůže každý pindat, jak chce. To je potřeba udělat kus práce. Ale teď je jak to udělat, jak sehnat mladého člověka, který se do toho pustí, jak mu to vůbec umožnit.

Jiný hlas: Toho Hybnera neznáš?

Hejdánek: Kterého?

Jiný hlas: Takový evangelický Hybner, který se obíral, v *Křesťanské revui* to potom také tam bylo publikované.

Hejdánek: Jo.

Jiný hlas: A je to také ten, co v *Kostnických jiskrách* tam měl ten inzerát, že shání nějaké doklady, že dělá biografii Rádlu.

Jiný hlas: Ne, ne, to je zase nějaký farář z Bechyňska. Tenhle Hybner je v Budějovicích, je tam tiskářem, a Plecháč si ho jako dost cení. A víceméně o něm víc nevím, jenom mě na to Plecháč upozorňoval. Plecháč sám jako je přesvědčený, že by se měli ti, co se tím obírají, spojit, aby se zjistilo, co kdo vlastně už udělal.

Jiný hlas: No ne, mě teď zajímalo, Hejdánku, tvé hledisko. Jestli si myslíš, že opravdu to, co teda ten Jaroslav Šimsa tam napsal do toho slovníku, to jest, že vystopovat tu Rádlovu filosofii po válce lze jedine tím, že se zdokumentuje to veřejné působení v souvislosti s tou filosofií nebo s tím projevem, který měl. To je určitý metodický přístup.

Hejdánek: Já se ovšem domnívám, že ten současník, tomu současníkovi se zdálo, on to psal v roce 1928 nebo 1929...

Jiný hlas: Já myslím, že dokonce v 1930.

Hejdánek: 1930. Já jen vím, že se mu zdálo, že ta veřejná činnost je velmi závažná, že bude potřeba provést takovou reflexi, a že mu nebylo asi příliš jasné, jak se to dá skloubit s tím, co lze podchytit v té předcházející převážně předvědecké práci. Že to je velmi nesnadné, když ten Rádl byl v plných takových zápasech a diskusích. To znamená, když to měl sepsat, tak asi byl na rozpacích, co má vlastně napsat, právě proto, že byl do toho angažovaný, v souvěkosti.

No, je to těžké. Já mám jakousi vlastní konstituci, která je orientovaná úplně jinam. Čili prostě já vím o mezích toho svého přístupu nebo toho svého hodnocení, ale svůj stín nepřekročím. Čili já vlastně tady jenom, jestliže se k tomu budu vyjadřovat, tak vlastně to bude *apologia pro vita mea*.

Jiný hlas: Já mám za to, že interpretovat *Rádlu* je třeba z textů, které jsou k dispozici. A že veškerá dokumentace jeho aktivit politických nebo obecně osvětových a podobně může jenom dokreslit, ale že by to byla spolehlivá metodická cesta, metodický přístup k tomu, který by dovolil odhalit v *Rádlu* něco, co není v jeho textech, na to nevěřím.

Ale jak říkám, prostě já na to nevěřím, ale co já vím. Přijde geniální historik *filosofie* české a ukáže, že třeba ne. Pravda je, *Patočkovi* například šlo na *Rádlu* strašně na nervy, že pořádně nepracoval, že poslední dobrou knihu, kterou udělal, napsal ty *Dějiny vývojových teorií*, a všechno ostatní ještě tak uznával pracovně, uznával *Romantickou vědu*, ale je zásadně proti tomu, myšlenkově to úplně nepřijímá, čili nerad o tom mluvil. Vytýkal, nebo též špatně vytýkal, *Rádl* mu šel na nervy tím, že se rozdrobil do té spousty článků, přednášek, brožurek a že nedělal žádné... a když se konečně pustil do nějaké pořádnější práce, tak to bylo takové nic, nebo nic moc, jako ta *Moderní věda*, což je čistě utilitárně udělané, a ty *Dějiny filosofie* – chyba na chybu, prostě nedal si s tím pořádnou práci, i když je to vynikající. V zásadě mohla to být senzace, kdyby si s tím byl býval dal víc práce.

Tak asi se na to díval *Patočka*. Já jsem v polemice s ním samozřejmě měl tendenci říkat, že právě tam ta myšlenka, vlastní myšlenka, je vždycky ne v těch knihách, ale tam, kde působí, čili že je potřeba právě ty brožurky číst. A já sám si myslím, že ty nejdůležitější věci se dají vysledovat právě v těch brožurkách.

Třeba *Rádlovo* pojetí pravdy se daleko líp dá dokumentovat z těchto malých brožurek a malých článků než z jeho velkých knížek.

A to je po mém soudu – to je zase subjektivní záležitost – po mém soudu to rozhodující, to nejdůležitější, co vůbec tady *Rádl* udělal *filosoficky* a na čem je potřeba stavět. Ale to je po mém soudu zase proto ne, že by rozhodující byla ta práce toho *filosofa* v terénu. Po mém soudu to je nonsens, protože *filosof* píše pro věky a ne pro okamžik. Čili když chce něco opravdu pořádně udělat, tak to má dělat tak, aby i po dvou stech letech se to dalo číst.

A ta důležitost těch příležitostných věcí po mém soudu spočívá v tom, že právě v té situaci toho zápasu se většinou formulují věci daleko precizněji, vyhraněněji, takže ta myšlenka je tam daleko plastičtější, než když se o tom pojednává systematicky. Ale zase hodnotím tu důležitost ne z hlediska toho dopadu okamžitého, nýbrž že pak někdo může přijít a teď to z těch rozhozených *disiecta membra* nějak dát dohromady a udělat z toho to, co vlastně by býval měl udělat ten myslitel sám, tedy že by se nějaký celkový pohled ukázal, kdyby se ty jednotlivé akty veřejného působení daly vedle sebe, kdyby se popsaly. Na to nevěřím. Každý ten akt je potenciálním nositelem čehosi významného. Když to analyzujeme, tak

možná že tam najdeme za tím zrníčko, které pak přeneseme, ale vlastně je pro *filosofii* rozhodující to, co neplatí *ad hoc*.

Já teda, když řeknu tohleto, to je nesporně pravda, jak to říkáš, jenomže jako když *Patočka* potom vyčítal *Masarykovi* a ukazuje to, že založil stát, *filosofa* nelze hodnotit jenom z hlediska toho výsledku politického, ale toho záměru, že to je čin a u *filosofa* *filosofický* čin, který je třeba interpretovat. Já si myslím, že to je tak, že ten současník má takový zvláštní zážitek, že určitý třeba, když vezmu stav *Hromádkův*, že ten *Hromádka* v určitém momentu, v určitém období se napjal takovým pozoruhodným směrem, směrodatně teda, nebo jak bych to řekl, a přitom z toho období ty věci, které zůstaly napsány, jsou velmi slabé, velmi chabé. Třeba to *Evangelium o cestě za člověkem*. Věci, které vyšly – daleko silnější věci jsou ty staré věci, řekněme z toho období těch dvacátých let, nebo když potom vydali tu disertaci nebo habilitaci a tak dále, tak se to zdá daleko, nebo je to daleko silnější než to, co potom publikoval poválečně nebo co publikoval v šedesátých letech, bez ohledu na tu cenzuru. Ale ten jeho zápas plus ta jeho učitelská činnost, přednášky, bylo cosi pozoruhodného, což ovšem není snadné pro toho současníka nebo toho posluchače, žáka, není snadné zachytit a sformulovat. Já mám dojem, že z toho důvodu se ten *Rádl* těm současníkům jevil vlastně rozporně. To znamená, že ani ten otec, který by se dal považovat za žáka *Rádlova* – tak jak to bylo chápáno, třeba *Šoltész* to tak chápal – když měl příležitost vlastně do toho sborníku, který se tehdy píše na těch padesát let, tam vtělit něco z toho poselství *Rádlova*, tak se od toho uhne tím, že to vlastně čeká na zpracování té jeho aktivity veřejné.

Takže ono na jedné straně to je pravda, co říkáš, totiž jde o tu myšlenkovou aktivitu, kterou lze interpretovat při dobré znalosti tohoto dobového pozadí, ale samozřejmě nejde o ten výsledek, o ten úspěch, ohlas, nebo prostě o tu věc samu, ale o to, jaké k tomu měl důvody, jaké k tomu měl motivy, jak to zpracovával, a z toho dopracovat to, co je vyloženo systematicky.

Ovšem ten jeho styl byl zřejmě takový, že on určité věci teprve v tom zápase, v tom aktuálním napětí, teprve tam se to rozsvítilo.

Hejdánek: Ano, ano, to je ono. Je to nahodilé, *Rádl* sám to formuluje takhle – to říká na konci *Dějiny filosofie* – že to, co se tady v tomhle světě děje, to, co se tady v tom světě odehrává, jsou jenom takové kulisy, že to je jenom náhoda, v níž se má osvědčit náš postoj. On to trochu jinak, já si to nemůžu citovat přesně, ale tam se má osvědčit jaksi cosi podstatného v tom konkrétním. Ale to konkrétní není důležité. Mně se vždycky kapku nelíbilo, když *Patočka* začal o tom *Masarykovi*, jak to je světové unikum, že to je *filosof*, který založil stát, což se *Platonovi* nepodařilo a *Masarykovi* ano. Mně se na tom vždycky nelíbilo to, že to říká on, který jako...

--- (s2\_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Ne, to je jedna věc, ale jestli si pamatujete, *Rádl* vlastně celé dějiny *filosofie* koncipuje jako kritiku toho intelektualismu. A říká, že je potřeba to zaměřit prakticky a tak dál. A teď dokonce, když mluví o *Sokratovi* a *Platónovi*, tak to znovu jako: *Platón* nepraktickej, chce zakládat, reformovat to, a on se pak stane obtížným a prodají ho do otroctví a tak dál. Tak se tomu chechtá. A pak tam má v těch *Platónových žácích* o *Isokratově* řečnické škole, která byla právě... tu *Isokratés* založil na protest proti *Platónovi*, kterej v té Akademii prostě jenom tak ty *ideás* v povětrí honil, a *Isokratés* ukazoval, že ta rétorika, politicky uplatněná, že to je to, jak se má a tak dál. *Rádl* tam o tom povídá. No, co ten osud potom dál? Neukazuje nám, že vlastně ta teoretická myšlenková práce je daleko světodějnější než tohleto praktické úsilí? Tohle říká, ačkoliv předtím toho *Sokrata* a toho *Platóna* kritizuje, tak najednou tam postaví tuhleto otázku.

Takže vždycky je to možno psychologicky zase... holt, když je někdo takovej a nemá úspěch a tak dál, tak si dělá ideologii. To je velmi snadný psychologicky to vždycky tak nějak... *psychologie*, jak je známo, všecko dokáže zshora dolů i zdola nahoru. Ale jak se praví, tam je to o dvou koncích. Klasika. Ale myslím, že to je příliš laciný to takhle jenom vykládat. *Komárková* vykládá *Patočku* tak, že *Patočka* v stáří, nebo v zralém věku, si začal uvědomovat tu českou takovou tradici dobrou, že se začal znovu obírat *Masarykem* a *Rádlem*, které považoval za jaksi filosoficky nedoučené, podřadné a tak dál, ale že si sám uvědomoval

na nich, že je potřeba té angažovanosti a že svůj život šťastně zakončil určitým angažováním v takovém tom, v té tradici toho českého filosofování, které je zároveň angažováním za věci veřejné.

Takže ona to vykládá jednoznačně pozitivně, že jako učitel ve službě správně žádal tu úroveň a práci, znalost jazyků a tak dál, protože to skutečně ta bída toho českého filosofování je, a na sklonku svého života přesycením se s láskou ohlížel po svých předchůdcích, které za své předchůdce ani tak nepovažoval, ale byli předchůdci v tom, že se dali angažovat. I on se angažoval teda až do té šťastné smrti. To je jakoby ta Komárkové, taková obecně pozitivní, a ona sama sdílí tu takovou problematičnost toho, že by ta praxe, nebo dokonce úspěch a politický úspěch, nějakým způsobem verifikovala tu myšlenkovou práci, nebo že by to bylo potvrzením správnosti. Ale s tím, že v té naší takové dobré, nejlepší tradici je určitý apel k tomu, aby ten myslitel se neobíral jen myšlenkovou aktivitou, aby se pokusil odpovědným způsobem promluvit do veřejných věcí.

Jinak ta Komárková k Rádlovi měla vždycky velmi kritické stanovisko, ale když o něm mluvila, tak tyhle motivy přijímala. Odpovědnosti za veřejné věci a nutnost tohoto angažování a varování před tou prorockou rolí. Ale málokdy nějak zvlášť zřetelně mluvila o Rádlovi nějakým dalším způsobem, víc byla Rádlovi vždycky věrná. Já jsem vždycky litoval, že jsem Rádla nikdy nezažil, že jsem se s ním setkal jenom jednou, a to ve snu, ale možná, že to je jediné štěstí. On musel bejt strašně protivnej dědek. A kdo se s ním setkal, tak možná, že měl trošku pokaženou, nebo prostě to byla asi překážka, velmi často překážka k tomu tak otevřeně přijímat některý podstatné věci Rádlovy. Že on to dovedl tak s vervou a s takovou propadenou sprotivět, dát mu za pravdu.

Jiný hlas: Jenomže já nevím, ale já teda z těch textů, i z toho vašeho výkladu, mně se zdálo, že tam byl ohromný takový důraz nebo apel na takovou životní opravdovost. To, jak z vašeho výkladu to skutečně působilo životně a takovým rozhodujícím způsobem. Proč to teda nepůsobilo na lidi, proč ty vnějšnější věci tolik odpuzovaly? Přitom je jisté, že Rádlo mohl být střetnutný, ale přitom tam ten zásadní přístup takové jakési vděčnosti za to, že ho na tuto cestu takového rozhodnutí v životní opravdovosti uvedl, tak tam zásadně překonával. Proč tedy ten Rádlo je takovou velkou postavou?

Jiný hlas: Já mám dojem, že to trošku může souviset s tím, že pocházel z takových naprosto prostých poměrů. To jest ne z intelektuálních nebo nějak jinak vzdělaneckých kruhů. Já to spíš vykládám podle sebe, ač to neznám, že o [nesrozumitelné] nemůžu mluvit, protože jsem se s ním taky nikdy nesetkal, a tak to proto převádím trochu. Ale třeba když jde o můj vztah k Patočkovi, tak ten byl takovej vždycky nalomenej. Já jsem měl Patočku dost rád a zároveň mě v něm cosi dráždilo. A vlastně k mému osudu patřilo do značné míry, že jsem mu byl furt nějak blízko a že i z jeho strany on vždycky čas od času měl dojem, že by ve mně měl takovýho velice dobrého žáka. A to ho vždycky drželo jenom krátkou dobu a pak zase nade mnou zlomil hůl. A to se mu stalo mnohokrát za sebou, já nevím, jestli to spočítat, ale nejmíň pětkrát. A víckrát, já mám taky dojem. A já jsem přesvědčenější, že na mém místě takovej...

Hejdánek: prostě chlapík z takových intelektuálních kruhů, že by si už našel takový nějaký kritický stanovisko vůči Patočkovi, který by bylo jako definitivně prostě co s tím, že? A já, protože jsem si byl vědom, že nebýt Patočky, že bych nikdy pořádně nevěděl, co to je ta taková ta *filosofie* na úrovni, že, tak já jsem vždycky měl tendenci znova a znova s ním přicházet do kontaktu. Přestože naše spory někdy byly opravdu teda krajní. Zkrátka, že to byly výbuchy takřka, že? Já mám dojem, že něco podobného mohlo být v tomhle případě taky, že ty výbuchy tam byly jistě ještě větší, že? Zvlášť teda, když vlastně jeden čas byl mu podřízenější, nemýlím-li se, že jo, nebo aspoň tak nějak, ne podřízenější ne, ale tak nějak jako, on vlastně byl vždycky v *Fimci*, že jo, tím předsedou na radu. Ale nicméně teda, když si to, jo, a tam ne v tom, no nějaký ty konference a tak dále, já mám dojem, že s Rádlem bylo například organizačně spolupracovat, že musel být rozdíl teda, jo. Ale že tam v tom je člověk, kterej přijde zníзка, tak dovede daleko spíš překonat... Má sice na jedné straně tendenci k všelijakým *ressentimentům* a má takový svý slabý místa a reaguje někdy nadměrně na různé věci a tak dál. Na druhý straně jako je zvyklej, že se s ním nejedná moc v rukavičkách, a tak prostě takovýhle věci spíš spolkně.

Kdežto na lidi z takovýho toho hoch-prostředí prostě to muselo být hrozný. Ten Rádla si musel natřískat

takových nepřátel, jo, ačkoliv vlastně ten Šimsa možná měl daleko daleko víc důvodů, proč si znepřátelit s Rádlem, tak to neudělal právě proto, že nebyl tak zhýčkaný nějak takovým tím ovzduším toho gentlemanství nebo spíš než to takovýho prostě takovýho toho vnějškového šlechtictví, nebo jak by se to dalo říct, jo, že se mluví slušně a tak dál, že prostě Rádl asi dovedl tnout někdy dost tak jako do živýho a otrávit leckoho a tak dál. Tak já si to takhle představuju. Že asi Rádl nemohl mít kolem sebe nikoho s takto kladným poměrem, pokud to nebyl nějaký *parvenu*. Jo? Že kterej prostě přišel z prostředí, který se s nikým nemazlí, takříkajíc, jo.

Já myslím, že tohle je dost důležitá věc. Ta okolnost, že člověk přece jen přes všelijaký průšvihy, k tomu patří, že ten Rádl asi nebyl zapšklej, když někomu vynadal, tak za čtrnáct dní s ním mluvil, nebo třeba druhý den už s ním mluvil úplně normálně. Asi. Já si nedovedu představit, kdyby Rádl trval na nějakých takových svedch prskostech a krutostech nebo co, tak že by k tomu mohlo dojít. Prostě daly se tyhle katastrofy osobní překonat. Jo, dalo se jít dál. A to předpokládá na obou stranách takovou schopnost leccos překousnout, nezveličovat, jo, a být ochoten znova otevřít se a tak dál. Já bych to tedy, je mi líto, že jsem tady předvedl psychologii, kterou jsem předtím zhyzdil, no, ale...

Jiný hlas: Ještě bych teda jako, co si myslíš, Láďo, o tom založení té *Akademické unie* a o té účasti Rádlově? Co vlastně Rádl v tom viděl?

Hejdánek: Těžko těžko říct, no. Já o tom zase naprosto subjektivně... Jednak zase o tom nic pořádně nevím objektivně historicky, čím to vlastně byla iniciativa, jo, vlastně jak to celá ta věc... No tak to tenkrát nám ten, jak se jmenoval, Pešek, že jo? Peška nám něco říkal, Matoušek tenkrát tam bylo v tom Břevnově takový, no, to těžko pořádně nevím o tom nic. Ale je mi jasný, že každé takovéhle člověk potřebuje kolem sebe mít, a to neplatí jenom o *filosofii*, to platí prostě o každém opravdovém bádání, tam, kde jde o to nové myšlenky najít, nechat se vést myšlenkou a objevovat nové věci a tak dále. Prostě předpokladem, aby tohle fungovalo, je, že člověk má kolem sebe mladý lidi a má to komu povídat a ty lidi trošičku reagují, jo. Prostě je možné rozhovor. Čili já bych řekl, že ten hlavní důvod byl, že prostě potřeboval kolem sebe tohleto mít. On to nikde neměl. Neměl to na fakultě, neměl...

Jiný hlas: Vědecký instituce?

Hejdánek: Ale ve *Filosofické jednotě*, prosím tě, tam copak tam přijde s mladýma lidma do styku? Tam se hádají staří páni mezi sebou, a když tam přijde pár mládeže, tak jednak za chvíli odpadne, poněvadž jim to nekonvenuje ty hádky, a zadruhé tam ten kontakt není možné, že? Na té vysoké škole už je to lepší, jenomže právě po mém soudu ta Rádlovi tímhle tím nemohla tohle mu nemohla poskytnout. Poněvadž ty studenti, co tam za ním chodili, z větší části to považovali za otravování, když chtějí dělat svůj obor, takže musejí k tomu dělat ještě nějakou filosofii přírodních věd. No, a tak tohle bych považoval za hlavní. Každé každé vědec, každé myslitel, každé já nevím co, hledá takovéhle kontakt, protože to je inspirující. Tak to je jedna věc. A druhá věc je, že Rádl jaksi nebyl zakořeněně evangelík, že, měl jinej původ, že? To znamená, že jemu nemohlo stačit, absolutně nemohlo stačit prostě jenom nějaký takový... Když jednou vzal na vědomí, že křesťanství je důležitá záležitost, tak mu nemohlo stačit jenom chodit do kostela nebo něco takovýho. A poněvadž viděl, že ta situace v té církvi je dost na pováženou, no tak byl velmi nakloněn podniknout něco pro nějaký takový zakotvení těch mladejch lidí a tak. Takže z tohoto důvodu se po mém soudu asi taky spojil s Hromádkou, poněvadž tady nikdo jinej nebyl, s kým by to tak mohl dělat. On potřeboval tam nějakýho odborníka přes to křesťanství já si nemyslím, že by se nějak zvlášť nadchl, jak to líčí *Šalda*, že se nadchl nějakou tou americkou myšlenkou a teď to sem zatahoval. Já myslím, že to tak nebylo.

Jiný hlas: *Luca* o tom má zajímavou vzpomínku v *Křesťanské revui*. Vlastně ne *Luca*, Rádl. Rádl při příležitosti šedesáti *Luka* napsal do *Křesťanské revue* takovou vzpomínku, že právě *Luca* ho přišel požádat o to, aby – ne, ještě jinak to bylo. Někdy Josífek napsal vzpomínku do *Křesťanské revue*, že když tady byla americká YMCA a pracovala tady těsně po válce s Masarykovou podporou, tak se tady pořád nemohla zakotvit, ta *Ymka*. A že potom mu přišel vzkaz od Masaryka, že je potřeba najít tady člověka, který se toho ujme, a že jinak to nemá žádnou naději, *Ymka* tady. A že ho napadlo, toho nějakého

sekretáře, přivést Rádla. A že Rádl... [nesrozumitelné]

Hejdánek: Toho Josífků nebo?

Jiný hlas: Toho Josífků. A že Rádl se toho ujal. A Rádl potom má vzpomínku při příležitosti šedesátin *Luka*, kdy zase vykládá, zase trochu v jiném kontextu, a říká, že vlastně neví, proč v tom prvním výboru *Ymky* nebyl *Luca*. Ačkoli se vši té práce účastnil od těch začátků, že tam *Luca* nebyl v tom výboru. A že potom on se dostal do velice těžké situace, právě když odjížděl na tu cestu kolem světa, že neměl komu tu práci předat. A že si tehdy vzpomněl na *Luka*, že to dá *Lukovi*. A od té doby, že je výborné, že má toho *Luka* na drátě, a že vždycky, když někam nemůže k nějakému zastupování nebo jednání, že *Luca* vždycky jde a vždycky všechno vyřídí výborně.

Hejdánek: To je zajímavé. To je úplně nový pohled na věc. Ovšem to mluví o kontextu YMCA, to bylo ještě dávno před založením Akademické *Ymky*. Tahle intermezza, já jsem to nikdy neslyšel a mám pocit, že to vůbec není nějak zpracované, tyhle začátky té práce. Ale asi by se v časopisech, v těch ymkařských časopisech u příležitosti desetiletého výročí YMCA, tak by se na to vzpomnělo. Kdyby se to důkladně probralo, tak by se to asi mohlo dát rekonstruovat. No, ale...

Jiný hlas: Rádl pracoval v YMCA, ale co s tou Akademickou *Ymkou*?

Hejdánek: No, to je jasné, že Rádl prostě měl takovou tendenci nebýt sám a furt někde něco rejdit a tak dále. To k němu patřilo. Proto on se vlastně účastnil všeho, a když se rozpadl Realistický klub, on hned... Vlastně se rozpadl taky díky tomu, že každý šel někam jinam, ale každý chtěl něco dělat.

Jiný hlas: Ovšem když se o tom čte, tak má člověk pocit, že na tom rozpadu měl Rádl dost velký podíl.

Hejdánek: No, to je dost pravděpodobné. Cože?

Jiný hlas: Na tom doražení realistů.

Hejdánek: Jo, ale svým způsobem, je možno se mu divit? Já myslím, že to bylo to nejlepší, co mohl udělat. Podle mě, jestli to byla hlavně jeho zásluha, tak jsem připraven ho velebit.

Jiný hlas: Ale fakt je, že vyvolal v životě tu práci v tom realistickém klubu.

Hejdánek: To je pravda, jenomže to šlo strašně šejdrem. A s Nejedlým se asi nedalo spolupracovat. Šalda šel někam jinam a Rádlovi to bylo proti mysli, poněvadž Rádlovi šlo vždycky o určitý koncept. Když se udělala nějaká akce, tak to musel být projekt – z jakého důvodu se to dělá, k jakému konci, co tam chceme prosadit. Takový ten organizační moment byl vždycky vysoce ideový. A Nejedlý pro tohle neměl smysl. Nejedlému šlo o to tak nějak dát do pohybu něco a zasadit to do něčeho dalšího, úplně jinak. Tam v podstatě on si počínal jako takový politický buršovák, kterému jen jde o to dát dohromady nějaké hnutí. Rádlovi vždycky šlo o to, aby ty tendence třeba jako určité problémy vyšpičkovat, řešit a diskutovat. Tohle pro Nejedlého prostě nemělo vůbec tu váhu. On to měl vlastně všechno poskládané naprosto jedno vedle druhého, takový čapkovský způsob. Z tohohle důvodu já mám dojem, že to nemohlo jít kupředu. A teď navíc v těch politických třenicích, to Rádlovi bylo jistě proti mysli, takové to radikální tření.

Jiný hlas: Postupovala taková tendence, aby se každý přivoněl k nějaké straně, buď k těm, nebo oněm, ostřeji. A co ještě k té působnosti Rádlově v sociální demokracii?

Hejdánek: Nevím moc, jenom že tam byl dost jako cizí těleso, že tam nikdy velkou váhu neměl. Měl jsem ten dojem, že to spíš byl takový pokus o namlouvání z jeho strany, který on sám považoval za neúspěšný.

Jiný hlas: Ještě bychom se měli vrátit k tomu křesťanství. V životopise to není úplně jasné. On byl původně katolík, účastnil se potom nějak aktivně hnutí *Pryč od Říma*?

Hejdánek: To nevím konkrétně, z toho *Pryč od Říma* to nevím, ale prostě z církve vystoupil a nějaký čas byl bez církevní příslušnosti, v takové skoro volnomyšlenkářské tendenci. A jak se dostal k protestantismu, to mně není docela jasné. Jestli to je jenom pod vlivem Masarykovým, že se začal obírat některými těmi...

Jiný hlas: Nebo Hromádkovým?

Hejdánek: To ne, to rozhodně dříve. Podívej se, *Komenského* napsal za války.

Jiný hlas: V tom *Komenském* už jsou...

Hejdánek: No jistě, to je tak protestantská knížka jako nic. To muselo být v devadesátých letech, kdy

nějak on pronikavě se přeorientoval. Ale jak, to mně není docela jasné. Se mi zdá, že ten vliv Masaryka není dost dobře možný, poněvadž když se čte Masaryk, tak by to nábožensky spíš odlákalo od kamen. To, co píše Masaryk... vřelé věci má o postavách starých, ale třeba v *Boji o náboženství* nebo v *Moderní člověk a náboženství*, no, to je hrozné. Vzpomínám si, že třeba paní Vaculíková se ptala...

Jiný hlas: na to, jak když byla v takových studentských letech, že si přečetla *Ideály humanitní* a že díky tomu si zachovala ten pozitivní vztah ke křesťanským hodnotám a svobodnému myšlení a nikdy ji nelákal komunismus. Tak já si myslím, že tuto funkci to u řady lidí hraje, když jsou v takové krizi zastávání, že si toho Masaryka s takovou úctou přečtou a uvědomí si, že on tam ty hodnoty křesťanské má. I když je má takovým suchým způsobem, tak ne že by to vypuzovalo, ale že to zachová.

Všichni pamětníci vzpomínají na jeho profesorské působení, že jemu se podařilo v diskusích a tak dále, že nebyla hanba se hlásit ke křesťanství. Prostě ta nálada 90. let, takové to 19. století pokrokové a pokročilé, které s náboženstvím skoncovalo, hovořit o etice a o posledních věcech, že v tom okruhu Masarykově bylo možné, že tomu dodal takovou novou vážnost.

Hejdánek: Ono je potřeba to posuzovat taky vždycky z hlediska toho, kdo to čte. Když někdo k tomu přijde a nemá velké kořeny nebo nemá nějaké velké školení, výchovu křesťanskou, tak to může působit dost živě. Já si pamatuju, že za války, když jsme měli jedinou věc doma, to byla *Světová revoluce*, tak to jsem četl čistě z hlediska takového politického a ty náboženské věci jsem tam přebíhal, poněvadž mně připadaly příliš sociologické. Já byl tehdy příliš ortodoxně zaměřený a neměl jsem pro tohleto smysl. A pak, jak vycházely ty věci, něco jsem už dostal koncem války do ruky, bohužel také *Cestu demokracie*, která mě takřka zhnusila, ne-li zklamala. A pak jsem ještě dostal nějaké, jak to vycházelo po válce, ty *Ideály humanitní* vyšly hned, tak strašně mě to zklamalo jako nic, ty ideály.

Jiný hlas: Že tam nic o těch ideálech humanitních nebylo?

Hejdánek: Jednak je to nahozené takové, je to taková brožurka, já nevím, co se s tím. A zejména, že se o tom pořád mluvilo, i Masarykovy *Ideály humanitní*, takřka školní četba, to bylo u všech jako odznak. Prostě mě to zklamalo jako nic. Já jsem Masaryka moc neměl rád. Četl jsem ho ještě na vysoké škole, ale nebýt Rádla, tak já jsem neobjevil Masaryka v té velikosti, proč je mně teď drahý. Bez Rádla bych se k tomu asi těžko dostal. Pro mě Rádl znamenal ten průlom, nikoliv Masaryk.

Co mě teda dost okouzlo, byla *Rusko a Evropa*. Ta je psaná úplně jiným způsobem. Stejně tak jako dost velké zklamání pro mě byla *Sociální otázka*. *Rusko a Evropa* teda, to jsem získal ještě od Lajtrů z těch skladů otevřených, co měli zapečetěné. A co ještě? *Česká otázka*. *Česká otázka*, to bylo rozhodující. K tomu jsem byl přivedený trochu Rádlem, že mi otevřel cestu, ale když jsem pak důkladně četl *Českou otázku*, tak jsem byl úplně nadšený a nejvíc nadšení jsem propadal, když jsem pak o tom vykládal v *AI*. Poněvadž když člověk o něčem vykládá, tak je to úplně jiné, než když to čte. A na ten seminář si pamatuju u Hromádky o *České otázce*. Hromádka mi otevřel taky hodně, poněvadž to je opravdu Hromádkova nejlepší knížka.

Jiný hlas: Masaryk?

Hejdánek: Masaryk, no jistě. To je jednak vůbec nejlepší knížka o Masarykovi a jednak Hromádkova nejlepší. No a to je jako...

Jiný hlas: Mně včas hned kdosi řekl, že Masaryka mám číst, ale že tam nemám hledat nějaký náboženský zdroj. Já jsem to vzal nějak tak autoritativně a nikdy jsem ho tam nehledal. Jenom se mi vždycky zdálo divné, když lidi Masaryka nepovažovali za křesťana.

Byl jsem u Součka kdysi na té přednášce o Masarykovi a tam jsem se tak rozzlobil. Souček měl takovou kouzelnou přednášku o Masarykovi křesťanovi, a vím, že na našem bytě jsem se ho dopytoval, co si myslí, že jenom proto, že se Masaryk nechal ovlivnit nějakou liberální teologií, že tím pádem by byl menší křesťan. Jako by křesťanství spočívalo v tom, jestli člověk čte Harnacka nebo Bartha. Nevzpomínáš si na to? My to máme, Zdenka Mohaplová to stenografovala a máme půlku přepsanou, tu přednášku. Je to taková opravdu hezoučká Součkova přednáška, kde se tak Souček proti svému obyčejí rozpálil, až to vlastně byla polemika s určitou náladou. To byla pražská přednáška, dole v *AI*. Bylo to nějak současně s

Inkoltem. Bylo to u sálu cvaknuté, to já jsem tam určitě byl.

Ať si říká, kdo chce co chce, tak Masaryk křesťan byl a doložil to neobyčejně silnými citáty. Protože se udělal takový ten post-masarykismus, tak to byla ta křesťanská část. Ale to byla ta druhá stránka, jenom tak polemická. Je pravda, že ty texty jsou dost suché, v tom má Patočka v *České vzdělanosti* pravdu, že tam není nic jaksi hlubšího, že to nevytváří takový prostor toho duchovního světa. Nejsou tam žádné mezní zkušenosti nebo závazné zkušenosti. A na Součkovi byla taková dost obdivná pro katolickou pasáž, nepamatuju si na to, že to má závěry.